

DRZEWA I KRZEWY OGRODU DWORSKIEGO W JASZCZOWIE, GMINA MILEJÓW

TREES AND SHRUBS IN THE GARDEN COURT IN JASZCZÓW, MILEJÓW COMMUNE

Margot Dudkiewicz, Marek Dąbski

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

Streszczenie. Przedmiotem opracowania jest ogród przy dworze w Jaszczowie, gm. Milejów. Dwór wybudowano na początku XIX wieku, zalicza się go do najstarszych dworów drewnianych na Lubelszczyźnie. Budynek jest parterowy, z gankiem z dwoma parami kolumn i szerokimi schodami od strony ogrodu. Dworek należał do generała Ludwika Kickiego, adiutanta księcia Józefa Poniatowskiego, który zginął podczas powstania listopadowego, w bitwie pod Ostrołęką. W 1828 roku w dworze gościł Fryderyk Chopin. Przy wjeździe do dworu znajduje się XVIII-wieczna kapliczka w stylu barokowym. W trakcie szczegółowej inwentaryzacji dendrologicznej w 2011 roku na terenie parku oznaczono 20 drzew, 10 pojedynczych krzewów, 8 grup krzewów, 2 pnącza i podrost jesionu (*Fraxinus excelsior* L.). Drzewostan reprezentuje 14 gatunków i odmian drzew. Pod względem liczebności przeważają jabłonie (*Malus* L.) rosnące w sadzie (11 szt.), śliwy (*Prunus domestica* L. subsp. *domestica* – 6 szt.) i jesiony (*Fraxinus excelsior* L. – 5 szt.). Największą wartość przyrodniczą i historyczną mają pomniki przyrody: lipa drobnolistna (*Tilia cordata* Mill.) o obwodzie 5,5 m, modrzew europejski (*Larix decidua* Mill.) o obwodzie 3,2 m, oraz lipa srebrzysta (*Tilia tomentosa* Moench) o obwodzie 4,9 m, rosnąca obok kapliczki. Obecnie działka, na której znajduje się dwór i pozostałości dawnego ogrodu ozdobnego zajmuje powierzchnię 0,65 ha.

Abstract. The subject of this paper is a park at the 19th-century manor house in Jaszczów, Milejów commune. The manor was built in the early 19th century and it is one of the oldest wooden mansions in the Lublin region. The building is single-storeyed manor house, with a porch with two pairs of columns and wide stairs from the garden. The manor house belonged to Gen. Kicki, who was killed in the Battle of Ostrołęka during the November Uprising. General Ludwik Kicki was an adjutant of Prince Józef Poniatowski. In 1828 the court hosted Fryderyk Chopin. At the entrance to the house there is an 18th-century

shrine in the Baroque style. In the course of a detailed dendrological inventory in 2009 in the Manor Jaszczów designated 20 trees, 10 single shrubs and 8 groups of shrubs, 2 vines and brushwood of *Fraxinus excelsior* L. A forest stand in court Jaszczów is represented by 14 species and varieties of trees. In terms of numbers dominate: *Malus* L. (orchard), *Prunus domestica* L. subsp. *domestica* (6 pieces) and *Fraxinus excelsior* L. (5 pieces). The greatest natural and historical value have monuments of nature: *Tilia cordata* Mill. with a circumference of 5.5 meters, *Larix decidua* Mill. with a circumference of 3.2 meters, and *Tilia tomentosa* Moench with a circumference of 4.9 m which is situated next to the chapel. Currently, the parcel on which there are the remains of the old manor house and ornamental garden covers an area of 0.65 hectares.

Słowa kluczowe: dendroflora, Jaszczów gm. Milejów, dwór

Key words: dendroflora, Jaszczów, Milejów commune, manor house

WSTĘP

Przedmiotem szczegółowej inwentaryzacji dendrologicznej przeprowadzonej w 2012 roku były pozostałości ogrodu przy XIX-wiecznym dworze w Jaszczowie, gmina Milejów. Dwór znajduje się w rękach prywatnych i od 2011 roku budynek przechodzi gruntowną odbudowę. Dwór należy do najstarszych dworów drewnianych na Lubelszczyźnie, jest objęty wpisem do rejestru zabytków i ochroną konserwatorską. Działka, na której znajduje się obiekt, ma powierzchnię 0,65 ha. Teren graniczy od zachodu i od północy z polami uprawnymi, od wschodu z gospodarstwem, a od południa z gospodarstwem i stawami hodowlanymi.

MATERIAŁ I METODY

Badania prowadzono na dwóch poziomach i polegały one na kwerendzie materiałów archiwalnych oraz na wizji lokalnej w terenie. Źródłem informacji historycznej były publikacje o charakterze kronikarskim, materiały ikonograficzne, wydawnictwa kartograficzne i fotografie archiwalne. Lustracja terenu umożliwiła określenie położenia, stopnia zachowania układu przestrzennego, walorów przyrodniczych ogrodu i stanu dworu. Szczegółową inwentaryzację dendrologiczną i ogólną inwentaryzację architektoniczną dworu przeprowadzono w latach 2011–2012. Przy opisie gatunków przyjęto nazewnictwo za Senetą i Dolatowskim (2008). Zinwentaryzowane drzewa i krzewy naniesiono na mapę geodezyjną metodą prostych prostopadłych współrzędnych mierzonych za pomocą dalmierza laserowego. Dodatkowo drzewostan zlokalizowano w terenie przy użyciu urządzenia pozycjonującego (GPS). Obwód pnia drzew mierzono na wysokości 1,3 m (pierśnica). Przy określeniu wysokości drzew posłużono się metodą trygonometryczną. W analizie wiekowej drzewostanu uwzględniono średnice pni drzew, na podstawie których, posługując się tabelą wiekową opracowaną przez Majdeckiego [1980–1986] określono przybliżony wiek egzemplarzy. Analizę kompozycji przestrzennej parku wykonano na podstawie historycznych planów. Podczas prac terenowych wykonano również dokumentację fotograficzną.

WYNIKI

Pierwsze informacje dotyczące Jaszczowa pochodzą z 1359 roku, kiedy to po raz pierwszy została zapisana nazwa „Jaszczow”, a w 1464 roku „Yeszczow”. W 1417 roku miejscowość graniczyła z Łysołajami i Milejowem, w 1418 roku z Milejowem i Siostrzewitowem. W 1447 roku wybudowano drogę z Jaszczowa do Mełgwi, a w 1453 roku z Jaszczowa do Bystrzejowic i do Giełczwi. W okolicy wsi znajdował się bór z barciami. W 1359 roku dwór był własnością szlachecką chorążego Bernarda Jaszczowskiego, a w 1382 roku Pełka. W latach 1414–1442 dobra należały do Chwalisława z Jaszczowa alias z Białki [Kuraś 1983]. W 1490 roku w Jaszczowie wybudowano zamek [Kicka 1882]. Pierwsze wzmianki o folwarku z dworem pochodzą z 1529 roku. W 1637 roku dostępu do czworobocznego zamku w Jaszczowie broniły dwie wieże. Zamek miał wieżę bramną, do komnat górnych prowadził ganek i zewnętrzne schody. Dom mieszkalny – dwór wieżowy – był piętrowy, znajdował się przy murze. Dziedziniec posiadał arkadowy krużganek połączony z gankami murów obronnych. Główną siedzibę właścicieli wybudowano z kamienia wapiennego przed 1637 roku. Był to budynek parterowy, dwutraktowy, przykryty dachem z gontu [Rolska-Boruch 2009].

Według *Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* [Sulimierski i in. 1882] wieś i folwark Jaszczów położone są przy drodze kolei żelaznej na trasie z Trawniki do Łęcznej. W 1827 roku było tu 40 domów i 251 mieszkańców. W pobliżu wsi widoczne były „ślady zamczyska na górze niegdyś istniejącego, również groby ariańskie”. Majątek miał żyzne gleby. Opisano dwór z ogrodem, folwark, obfitość lasów, starodrzewu, własność generałowej Kickiej. Na dobra Jaszczów składały się folwarki Jaszczów, Starościce, Natalin, Białka i Ludwinin vel Wola Białecka oraz wsie Jaszczów, Białka, Zgniła Struga, Starościce, Wólka Białecka. Powierzchnia gruntów wynosiła 3372 ha, a sam folwark Jaszczów obejmował 253 ha gruntów ornych i ogrodów, 206 ha łąk, 59 ha pastwisk, 1590 stawów ha, 573 ha lasu; budynków murowanych liczył 3, a drewnianych 19. Do majątku należały gorzelnia, cegielnia, piec wapienny, młyn pływak, pokłady kamienia wapiennego i opoki.

Dwór wzniesiono w drugiej połowie XIX wieku – zastąpił on murowany pałac zwany zborem innowierczym, zbudowany w połowie XVIII wieku przez Mariana Suchodolskiego. Ówczesny właściciel, hrabia Onufry Kicki, rezydował w Warszawie bądź Rykach. Dopiero jego syn, Ludwik Kicki, i jego żona Natalia z Bispingów zamieszkali na stałe w Jaszczowie. Generał Ludwik Kicki był adiutantem księcia Józefa Poniatowskiego. Został odznaczony Legią Honorową przez Napoleona w Moskwie. Dwory dawały oparcie powstańcom w czasie walk niepodległościowych, w dworach organizowano i finansowano powstania. Ze stanu szlacheckiego wywodziło się znaczna większość powstańców. Był wśród nich Ludwik Kicki, który zginął w czasie powstania listopadowego w bitwie pod Ostrołęką w 1831 roku [Woś 2001]. W dworach chętnie goszczono i wspierano artystów, a Jaszczów w 1828 roku odwiedził sam Fryderyk Chopin [Pisarek 1991].

W latach 1831–1888 właścicielką Jaszczowa pozostawała Natalia Kicka. Dziedziczka prowadziła gospodarstwo, malowała i interesowała się archeologią. Badania archeologiczne przeprowadzone z jej inicjatywy ujawniły istnienie wałów ziemnych i dawne wyroby kamienne. Kicka w swoim artykule z 1882 roku pisze: „Nurty Wieprza służyły mieszkańcom osady za szlak łączący ich z bliższymi i dalszymi sąsiadami i dostarczały

pożywienia. Za Wieprzem piękne łąki ułatwiały wyżywienie bydła, a rozległe dziś jeszcze lasy, ogromnymi obszarami błot poprzerzynane, zaopatrywały stół mieszkańców osady w bogate zasoby zwierzyny. Jednym słowem warunki miejscowe sprzyjały osiedleniu się w tej okolicy i zapewniały wyżywienie, a zabezpieczeniu życia i mienia służyła warownia wzniesiona na górze zamkowej” [Kicka 1882].

Natalia Kicka zapisała w testamencie dobra wraz z dworem Henrykowi Potockiemu, który odsprzedał Jaszczów Rostworowskiemu – właścicielom sąsiedniego Milejowa. Rostworowscy dokonali podziału majątku. Główną część, z dworem i oficyną po byłym zborze ariańskim, nabył Kazimierz Poniatowski. Z Jaszczowem szczególnie związany był jego syn Juliusz [Lis 2002]. Juliusz Poniatowski wielokrotnie pełnił funkcję ministra rolnictwa, związany był z lewicą niepodległościową i Józefem Piłsudskim. W majątku bywał Hieronim Dekutowski „Zapora”. Podczas II wojny światowej w dworku odbywały się tajne komplety [Woś 2001]. Ostatnimi właścicielami majątku w Jaszczowie przed II wojną światową byli Poniatowscy i Pisarkowie.

Dwór w Jaszczowie jest domem rodzinnym profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie Walerego Pisarka, który pisze, że przez posiadanie takiego domu „ma się zapewniony na całe życie niewyczerpany skarbiec wspaniałych przeżyć [...] dwór w Jaszczowie przydawał każdemu wydarzeniu niezwykłą scenerię, jakby je teatralizował, do czego się przyczyniała narodowa tradycja, ikonografia i literatura” [Pisarek 1991].

W 1975 roku będąca u schyłku swego życia Wanda Pisarek odsprzedała stary, zniszczony dwór Kickich wraz z najbliższym otoczeniem Zdzisławowi i Helenie Podgórskim, którzy byli jego właścicielami do 2010 roku. Od 2011 r. dwór jest odnawiany i stanowić będzie mieszkanie kolejnego prywatnego właściciela.

W XIX wieku wokół dworu istniał park krajobrazowy z malowniczymi stawami zajmujący część urwiska nad doliną Wieprza. Znajdowały się tam drzewa z gatunków: *Robinia pseudoacacia* L. (100 szt.), *Fraxinus excelsior* L. (5), *Tilia cordata* Mill. (4), *Quercus robur* L. (4) i *Larix decidua* Mill. (1). W zaroślach dominowały: *Corylus avellana* L., *Symphoricarpos albus* S.F. Blake, *Syringa vulgaris* L., *Philadelphus coronarius* L., *Lycium barbarum* L., *Rosa rugosa* Thunb. i *Clematis* L. [Fijałkowski i Kseniak 1982].

W trakcie szczegółowej inwentaryzacji dendrologicznej przeprowadzonej w 2011 roku wokół dworu Jaszczów oznaczono 20 drzew, 10 krzewów i 8 grup krzewów, 3 pnącza i podrost *Fraxinus excelsior* L. (ryc. 2).

WYKAZ GATUNKÓW I ODMIAN DRZEW I KRZEWÓW ROSNĄCYCH WOKÓŁ DWORU W JASZCZOWIE W 2011 ROKU

Angiospermae – Okrytozalążkowe

- *Corylus avellana* L. – 1 duży krzew, przy północnej granicy terenu.
- *Forsythia × intermedia* Zabel – 1 krzew przy elewacji ogrodowej dworu.
- *Fraxinus excelsior* L., jesion wyniosły – 2 duże okazy (grubszy o obwodzie 150 cm) i 3 samosiewy; wszystkie zlokalizowane po wschodniej stronie budynku, w pobliżu podjazdu.
- *Juglans regia* L. – 1 egzemplarz, przy elewacji ogrodowej dworu.
- *Juniperus sabina* ‘Glauca’ – grupa krzewów przy południowej ścianie budynku.

- *Malus* L. – sad składający się z 11 szt. młodych drzewek jabłoni, założony na dawnym podjeździe.
- *Prunus cerasus* L. – 4 okazy; najgrubszy o obwodzie pnia 45 cm, pozostałość dawnego sadu w południowej części terenu.
- *Prunus domestica* L. subsp. *domestica* – 6 okazów, najgrubszy o obwodzie 45 cm, rosnących przy północnej granicy działki.
- *Prunus domestica* subsp. *syriaca* Janch. – 2 okazy posadzone po obu stronach schodów ogrodowych przy dworze; grubszy o obwodzie 45 cm.
- *Rosa rugosa* Thunb. – grupa krzewów rosnąca przy wejściu do dworu.
- *Quercus robur* L., dąb szypułkowy – 1 okaz o obwodzie 300 cm przy południowej granicy działki.
- *Quercus robur* L. ‘Fastigiata’, dąb szypułkowy odm. kolumnowa – 1 okaz o obwodzie 300 cm znajdujący się przy podjeździe do dworu.
- *Sambucus nigra* L. – jako samosiew w grupach na całym terenie.
- *Syringa vulgaris* L. – pozostałość dawnych szpalerów będących oprawą osi widokowej z tarasu dworu na stronę zachodnią.
- *Tilia cordata* Mill., lipa drobnolistna – 1 okaz o obwodzie 550 cm, 20 m wysokości i 15 m średnicy korony; pomnik przyrody, ale w bardzo złym stanie zdrowotnym.
- *Tilia tomentosa* Moench – 1 okaz o obwodzie pnia 490 cm, 25 m wysokości i 15 m średnicy korony; drzewo pomnikowe przy barokowej kapliczce przy wjeździe.

***Gymnospermae* – nagozalążkowe**

- *Larix decidua* Mill. – 1 egzemplarz; drzewo pomnikowe rosnące przy głównej alei prowadzącej do dworu, obwód 320 cm, wysokość 25 m, szerokość 15 m (ryc. 1).
- *Picea abies* H. Karst – 4 okazy, najgrubszy o obwodzie pnia 40 cm, posadzone ok. 30 lat temu, przy zachodniej elewacji dworu.

Drzewostan otaczający dwór Jaszczów reprezentuje 14 gatunków i odmian drzew. Pod względem liczebności przeważają: *Malus* L. (sad – 11 szt.), *Prunus domestica* L. subsp. *domestica* (6 szt.) i *Fraxinus excelsior* L. (5 szt.)

Wokół dworu rosną pnącza, tj. *Clematis vitalba* L., *Fallopia japonica* Ronse Decr. i *Ampelopsis* Michaux, a po zachodniej jego stronie posadzono byliny: *Paeonia officinalis* L., *Hemerocallis* L. i *Lupinus polyphyllus* L. Po wschodniej stronie dworu znajduje się rabata z paproci *Matteuccia struthiopteris* Todaro.

W skład runa wchodzi rośliny z zespołów: łągi jesionowo-olszowe *Fraxino-Alnetum*, życicy i grzebienicy pospolitej *Lolio-Cynosuretum* oraz *Filipendula ulmaria* Maxim., *Arctium lappa* L. i *Urtica dioica* L.

W porównaniu z inwentaryzacją z 1989 roku zaobserwowano zmniejszenie powierzchni działki i liczby drzew. Tereny od wschodniej i południowej strony dworu zajęły gospodarstwa rolne. Zaobserwowano niekorzystne zmiany w użytkowaniu podjazdu, który zatracił swój reprezentacyjny charakter w wyniku posadzenia sadu jabłoniowego. Pozostałości zieleni komponowanej widoczne są jedynie przy tarasie ogrodowym. Dalszą część posesji zajmuje ogród warzywny.

Analiza wiekowa wykazała, że przeważają młode nasadzenia (31 szt.) i drzewa w wieku 21–65 lat (6 szt.) (tab. 1, ryc. 3). Na terenie dworu znajduje się 1 okaz w wieku 67 lat i 2 drzewa w wieku ponad 178 lat.

Ryc. 1. Pomnikowy okaz *Larix decidua* Mill. (fot. M. Dudkiewicz)

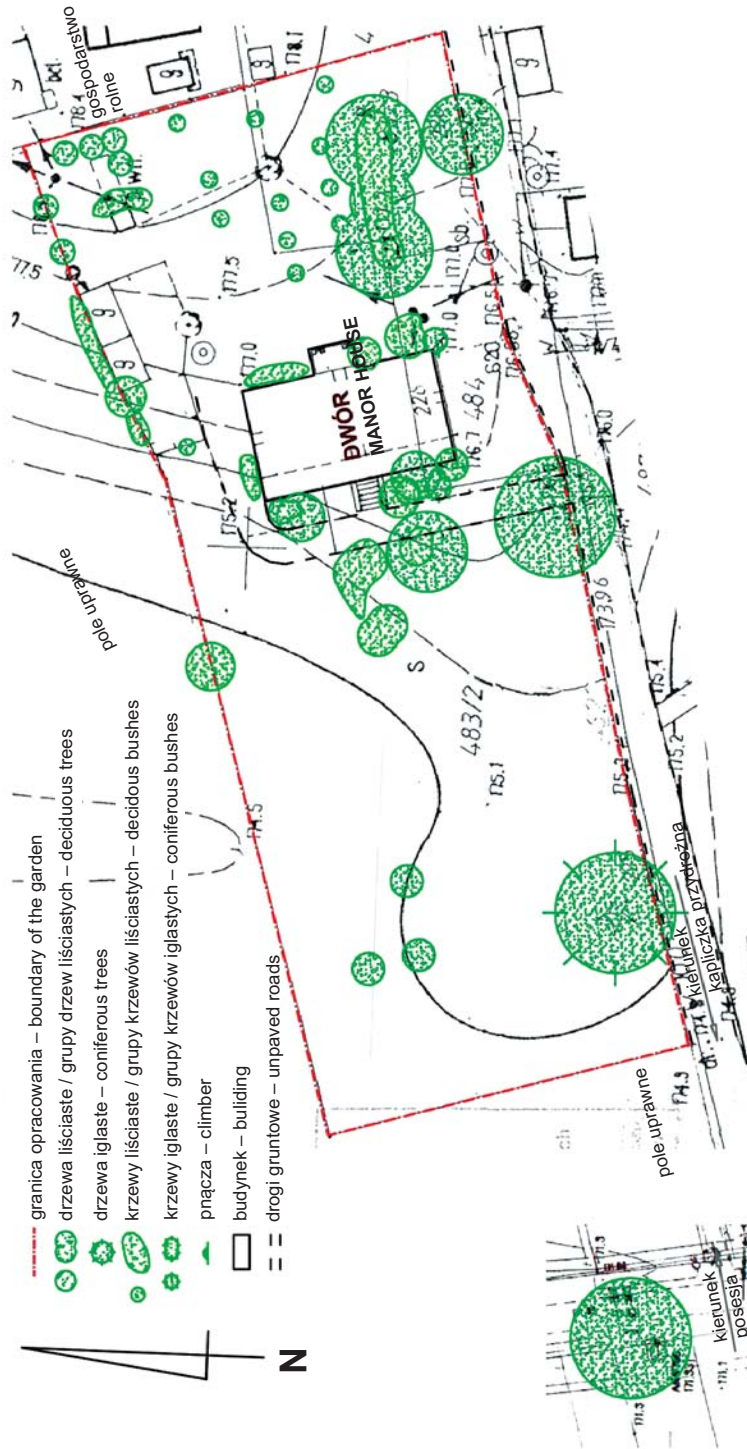
Fig. 1. View of monumental specimen of *Larix decidua* Mill. (photo M. Dudkiewicz)

Tabela 1. Struktura wiekowa drzew w otoczeniu Dworu Jaszczów w 2011 roku

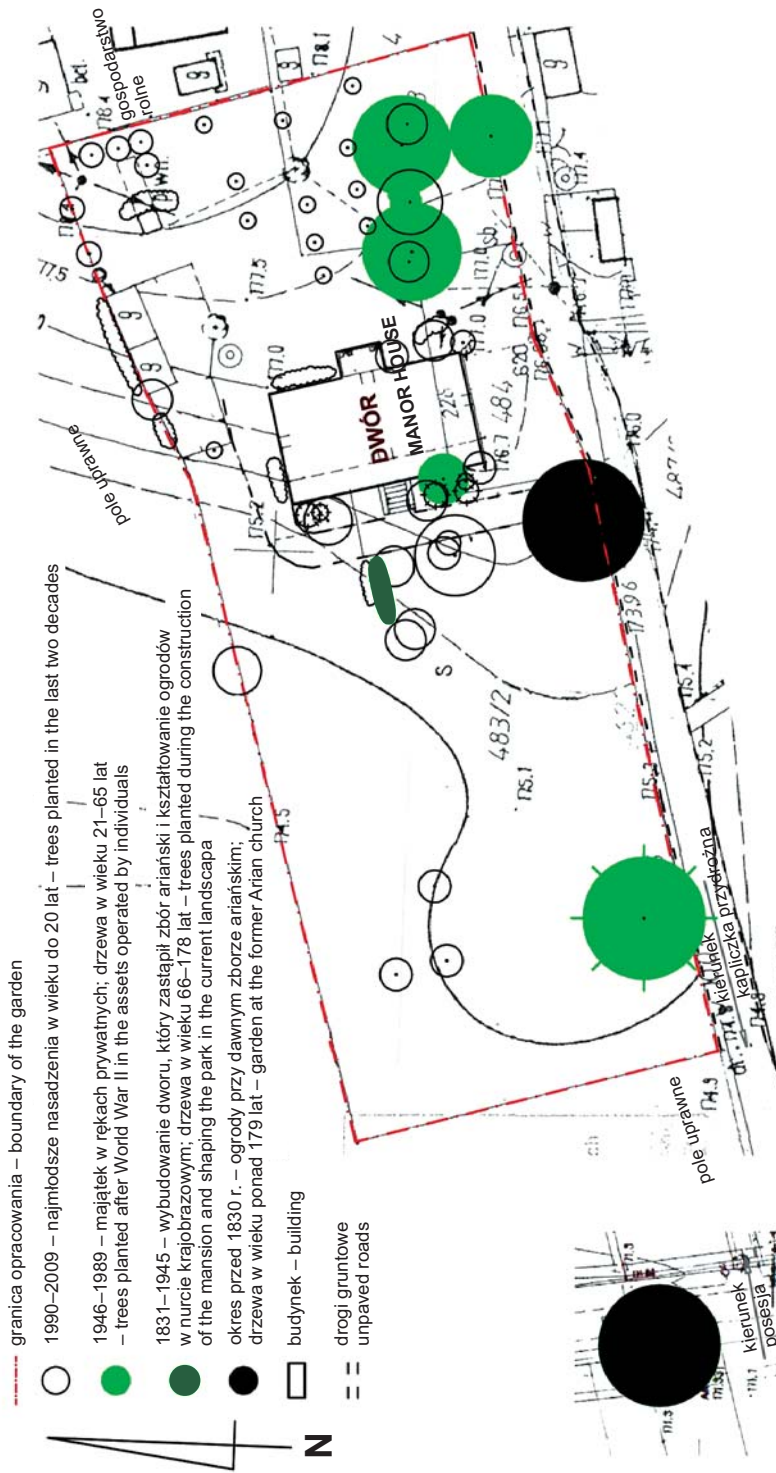
Table 1. The age structure of trees in the surroundings of the Jaszczów Court in 2011

Przedział czasowy nasadzeń, lata Planting time, years	Wiek drzew Age lata – years	Liczba drzew Number of trees	Udział procentowy Percentage
1990–2009 – drzewa posadzone w ostatnim dwudzie- stoleciu – trees planted in the last two decades	do – to 20	31	77,5%
1946–1989 – drzewa posadzone po II wojnie świato- wej w majątku prowadzonym przez osoby prywatne – trees planted after World War II in the assets operated by individuals	21–65	6	15%
1831–1945 – drzewa posadzone w okresie wybudo- wania dworu i kształtowania parku w nurcie krajobra- zowym – trees planted during the construction of the mansion and shaping the park in the current landscape	66–178	1	2,5%
Przed 1830 – ogrody przy dawnym zborze ariańskim Before 1830 – garden at the former Arian church	ponad – over 178	2	5%

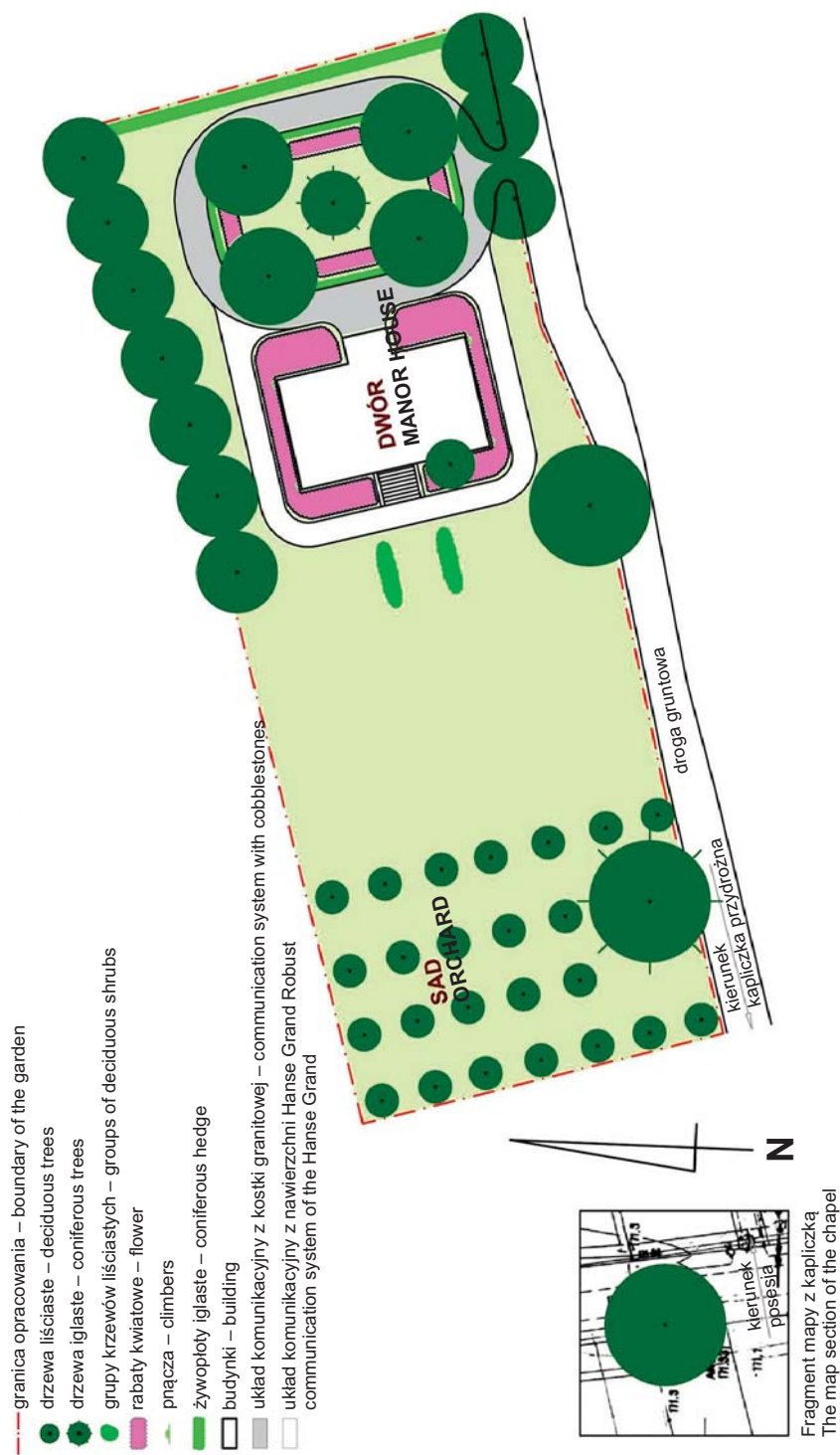
Prawidłowo przeprowadzona rewaloryzacja podkreśli wartości historyczne miejsca oraz poprawi estetykę i funkcjonalność założenia (ryc. 4). Projekt zagospodarowania przewiduje sposób użytkowania ogrodu przez jego właścicieli – będzie to ogród o przeznaczeniu ozdobno-rekreacyjnym, a także użytkowym, spełniający funkcję ogrodu rodzinnego. Teren od strony północnej został osłonięty zielenią wysoką (szpaler z *Tilia cordata* Mill.) w celu izolacji od sąsiedniej zabudowy i wiatru. Część południowa ogrodu

Ryc. 2. Plan ogrodu dworskiego w Jaszczowie w 2012 roku – inwentaryzacja dendrologiczna (oprac. M. Dudkiewicz)
 Fig. 2. Plan manor and park in Jaszczów in 2012 – inventory of dendrology (by M. Dudkiewicz)

Ryc. 3. Plan ogrodu dworskiego w Jaszczowie w 2012 roku – analiza struktury wiekowej roślinności (oprac. M. Dudkiewicz)
 Fig. 3. Plan manor and park in Jaszczów in 2012 – analysis of the age structure of trees (by M. Dudkiewicz)

Ryc. 4. Plan ogrodu dworskiego w Jaszczowie w 2012 roku – projekt rewaloryzacji (oprac. M. Dudkiewicz)
 Fig. 4. Plan manor and park in Jaszczów in 2012 – restoration project (by M. Dudkiewicz)

została zakomponowana w taki sposób, aby otworzyć wewnątrz ogrodowe na otaczający krajobraz – widoki na dolinę Wieprza i stawy. Dominantę ogrodową będzie stanowił podjazd. Na gazonie symetrycznie zaprojektowano dosadzenia z dwóch drzew i centralny okaz *Picea pungens* ‘Glauca’ oraz obwódkę z *Buxus sempervirens* L. i rabaty kwiatowe. W pobliżu tarasu zaplanowano nasadzenia z krzewów ozdobnych, m.in. *Hydrangea arborescens* L., *Juniperus sabina* L., *Paeonia suffruticosa* Andrews, *Philadelphus coronarius* L., *Rhododendron* L., *Spiraea* L., *Syringa vulgaris* L., *Viburnum* L. oraz róże dzikie i róże pełne w różnych odmianach. W zachodniej części ogrodu zaprojektowano niewielki sad z krzewów i drzew owocowych na potrzeby właścicieli obiektu.

WNIOSKI

1. Dwór w Jaszczowie wraz z otoczeniem stanowi interesujący obiekt historyczny z trzema cennymi okazami dendroflory (*Tilia cordata* Mill. o obwodzie 5,5 m, *Larix decidua* Mill. o obwodzie 3,2 m oraz *Tilia tomentosa* Moench o obwodzie 4,9 m).
2. Podczas inwentaryzacji w 2011 roku oznaczono 20 drzew, 10 pojedynczych krzewów, 8 grup krzewów, trzy pnącza i podrost jesionu (*Fraxinus excelsior* L.). Drzewostan na terenie dworu Jaszczów reprezentuje 14 gatunków i odmian drzew. Pod względem liczebności przeważają: jabłonie (*Malus* L.) rosnące w sadzie (11 szt.), śliwy (*Prunus domestica* L. subsp. *domestica* – 6 szt.) i jesiony (*Fraxinus excelsior* L. – 5 szt.).
3. W wyniku zmniejszenia powierzchni działki, na której znajduje się dwór, oraz braku opieki nad budynkiem i terenem wokół dworu do 2011 roku doszło do szeregu niekorzystnych zmian w stanie dworu, dawnym układzie kompozycyjno-przestrzennym i powiązaniach obiektów z otaczającym krajobrazem.
4. Wyniki przeprowadzonej szczegółowej inwentaryzacji dendrologicznej obiektu wskazują na potrzebę wykonania prac pielęgnacyjnych w drzewostanie.

PIŚMIENNICTWO

- Fijałkowski D., Kseniak M., 1982. Parki wiejskie Lubelszczyzny – stan, ochrona i rewitalizacja biocenotyczna. PWN Warszawa.
- Kicka N., 1882. Jaszczów pod względem archeologicznym. Wiadomości Archeologiczne IV, 136–150.
- Kuraś S., 1983. Dzieje Lubelszczyzny. T. III. PWN Warszawa
- Majdecki L., 1980–1986. Tabela wiekowa drzew. Rękopis. Oddział Architektury Krajobrazu SGGW Warszawa.
- Lis K., 2002. Dwór w Jaszczowie. Praca magisterska. Instytut Sztuk Pięknych UMCS Lublin.
- Pisarek W., 1991. O domu rodzinnym, duchach i skarbach. Zeszyty Milejowskie 5: 7–10.
- Rolska-Boruch I., 2009. Domy pańskie na Lubelszczyźnie od późnego gotyku do wczesnego baroku. Wyd. KUL Lublin.
- Seneta W., Dolatowski J., 2009. Dendrologia. Wyd. Naukowe PWN Warszawa.
- Sulimierski F., Chlebowski B., Walewski B. (red.), 1882. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. III. Warszawa
- Woś K., 2001. Z dziejów miejscowości w Gminie Milejów. [W:] Powiat Łęczyński. Monografia krajoznawcza. Starostwo Powiatowe Łęczna.

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 18.12.2013